

**Володимир
Іванович
ГОНЧАРОВ**

*Кандидат філологічних наук,
професор, директор Інституту
іноземної філології Національного
педагогічного університету ім.
М. П. Драгоманова (м. Київ, Україна).*

*Professor, Director of the Foreign
Languages Institute of National
Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv, Ukraine).*

ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВИХОВНОЇ ФУНКЦІЇ: СТРАТИГЕМИ ПІДГОТОВКИ ТА ЗДІЙСНЕННЯ

Розглядається одне з основних напрямів підготовки сучасного вчителя – формування духовного світу дитини, де мають домінувати добро і справедливість, гармонія і краса, здатність дитини до співпереживання і надання допомоги тім, хто її потребує. Зроблено висновок, що цей процес має бути неперервним, системним і цілеспрямованим. Готовність вчителя до виконання виховної функції є одним із головних сегментів його підготовки в сучасних умовах.

Ключові слова: сучасний вчитель, стратегієма, духовний світ дитини.

Реформування шкільної освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства обумовлене змінами його цілей і функцій. На перший план при формуванні нових освітніх концепцій висувається така функція освіти, як соціалізація особи – забезпечення входження індивіда в суспільство. Для того, щоб соціалізація здійснювалася без значних втрат для окремої особи, в змісті освіти повинні бути закладені механізми адаптації, рефлексії, виживання, збереження її індивідуальності. Саме тому одним із стратегічних завдань системи виховання є здобуття молодим поколінням соціального досвіду; створення умов для соціального виховання і розвитку молодого покоління. Здатність до здійснення цієї місії є одним з основних напрямів підготовки сучасного вчителя. Цей процес має бути неперервним, системним і цілеспрямованим. Готовність вчителя до виконання виховної функції є одним із головних сегментів його підготовки в сучасних умовах.

Орієнтація шкільної освіти на забезпечення соціалізації дітей, становлення їх індивідуальності, виявлення обдарованості, вимагає внесення коректив до структури її змісту, організаційних форм, методів і засобів. Слід завжди пам'ятати, що диференціація як принцип навчання в сучасній школі передбачає таку організацію роботи на уроці, коли одному або групі учнів учитель пропонує в певній системі посилені завдання різної складності й цим самим створює сприятливі психолого-педагогічні умови для розвитку і навчання кожного [1].

До початку 80-х років ХХ століття у педагогічній і психологічній науці був накопичений солідний теоретичний і практичний досвід індивідуалізації та диференціації навчання. Успадковуючи традиції попереднього періоду, у психолого-педагогічній науці 80-х рр. розроблялися дві взаємозалежні концепції – концепція індивідуалізації і концепція диференціації навчання, підставами яких служили відповідні принципи –

індивідуального і диференційованого підходів у навчанні учнів. Принцип індивідуалізації навчання традиційно розглядався в умовах колективних форм його організації у початковій школі, а диференціації – необхідною умовою колективності навчання. Але технології спрямовувалися не на саму індивідуальність учня, а на ті його окремі особисті якості, прийнявши які максимально поліпшували процес одержання ним освітнього стандарту, на ті його особливості, які важко постійно враховувати при колективних формах навчання. За другу половину ХХ століття в дидактиці, завдяки пошукам рішення проблеми врахування вікових і індивідуальних особливостей дітей, був зроблений перехід від однієї протилежності до іншої [2].

На початку ХХІ століття диференціація навчання і виховання учнів стала основоположним принципом роботи середніх загальноосвітніх навчальних закладів України. Створюється педагогічна система на засадах врахування освітніх потреб, можливостей і пізнавальних інтересів школярів, яка забезпечує як роботу з обдарованими дітьми, так і попередження неуспішності й відставання учнів. Це досягається, зокрема, ефективним поєднанням інваріантної та варіативної складових Базового навчального плану в задоволенні запитів учнів і досягненні ними найкращих освітніх результатів. Такий підхід уможливорює варіативність робочих планів, за якими працюють середні навчальні заклади.

Система навчання, яка довгі роки панувала в школах, призвела до нівелювання особистості, до породження так званого “середнього учня”. За таких умов неефективно реалізувався один із важливих

принципів навчання – врахування індивідуальних особливостей (здібностей, нахилів, інтересів). Як наслідок – криза розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості.

Введення індивідуально-диференційованого навчання в структуру уроку можливе за умови визначення підготовленості кожної дитини до оволодіння знаннями, причин її відставання. Врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини в процесі навчання сприяє підвищенню рівня усвідомленості відстаючими учнями нового матеріалу; вчасному попередженню прогалин у знаннях, ширшому розвитку пізнавальних можливостей більш сильніших учнів на уроці. Розподілом класу на групи забезпечується доцільність різнорівневих завдань з читання на кожному етапі уроку [3].

Сучасна чотирирічна початкова школа передбачає формування особистості молодшого школяра шляхом виявлення та цілісного розвитку здібностей, формування умінь, навичок і бажання вчитися. З огляду на врахування вікових можливостей (актуального рівня розвитку) та індивідуальних особливостей, зокрема, “зони найближчого розвитку” учнів, диференціація стає головним компонентом під час розробки предметної освітньої галузі та її методичної реалізації. Але класно-урочна система, як показує практика, потребує вдосконалення навчального процесу диференціацією завдань і методики навчання залежно від можливостей учнів, оскільки існуюча форма навчання в початкових класах нерідко призводить до поверхневого і формального вивчення матеріалу, що не забезпечує міцного та свідомого

засвоєння основного змісту навчальної програми. Спостерігається перевага фронтальних видів робіт, невміння діагностувати можливості учнів і вчасно вносити відповідні зміни у складність, темп, способи роботи на уроці. Це затримує розвиток пізнавальних інтересів школярів з високим рівнем інтелектуальних можливостей та перешкоджає оволодінню необхідним мінімумом програмового матеріалу учням з низькими математичними здібностями.

На даний час проведено чимало досліджень, присвячених проблемі диференціації навчання. Але, незважаючи на це, повної та єдиної загально визнаної концепції диференційованого навчання поки що не сформовано. Крім того, не існує чіткої програми впровадження диференційованого навчання в масову педагогічну практику. Створення такої програми є першочерговим завданням реформування української освіти.

Реалізація диференційованого навчання дає змогу вчителю оперативно врахувати готовність дитини до вивчення нового матеріалу, забезпечити для кожного учня оптимальний характер пізнавальної діяльності на всіх етапах навчання, одночасно створити компенсуючі умови для відстаючих у розвитку школярів та обдарованих дітей при дотриманні обов'язкового обсягу програмових вимог [4].

У навчальному процесі необхідно диференціювати форми організації навчання, методи педагогічного впливу на особистість, способи оцінювання знань, умінь та навичок учнів. Проте диференціація не самоціль, не мета педагогічної діяльності. Вона – лише один з можливих способів організації навчального процесу, точніше, один з

ефективних психолого-педагогічних засобів вирішення актуальних проблем шкільного життя.

Диференціація навчання виправдана лише тоді, коли має своїм орієнтиром і кінцевою метою повноцінний розвиток індивідуальності учня і вчителя, тобто тоді, коли виступає тонким технологічним засобом індивідуалізації навчального процесу. Тільки за таких умов диференціація стане визначальним чинником і передумовою гуманізації і демократизації.

Виходячи із вищезазначеного, вчитель повинен чітко усвідомлювати, що диференціація навчання не може бути епізодом, необхідним для розв'язання того чи іншого дидактичного завдання, і вона має стати системою його цілоденної роботи. Тому, природно, перед вчителем постає два питання: як розділити клас на групи для здійснення диференціації навчання і, яким чином побудувати навчальний процес на основі названого дидактичного принципу, враховуючи специфіку програмових вимог і особливості різновікового дитячого колективу.

Отже, основне призначення диференційованого навчання і завдань у тому, щоб знаючи і враховуючи індивідуальні відмінності у навчальних можливостях школярів, забезпечити для кожного з них найбільш підходящий і цікавий характер пізнавальної діяльності у процесі навчальної роботи. Потрібна неоднакова кількість вправ і різнобічна допомога, щоб підвищити рівень застосування програми кожним учнем, бо темпи просування є досить стійкою характеристикою індивідуальних особливостей.

Важливу роль у навчанні має диференціація на етапі закріплення

матеріалу. Поетапна робота дає можливість тим учням, які можуть самостійно працювати, поглиблювати знання, а іншим – учитися самостійно працювати шляхом зменшення ступеня допомоги.

Сьогодні важливим є усвідомлення того, що всі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я та фізіологічних особливостей можуть і хочуть мати рівний доступ до якісної освіти, а особливо до звичайного, повноцінного людського спілкування. Визнання цих важливих аспектів є наріжним каменем становлення гуманної педагогіки [5].

Реалізація принципу природо-відповідності та урахування вікових та індивідуальних особливостей кожної дитини; створення відповідного сприятливого освітнього поля для неї; фахова підготовка педагогів до роботи з дітьми, що мають особливі потреби; спільна діяльність школи, сім'ї та громадськості; розгортання діяльності громадських організацій у цій царині; продукування відповідних законів, що регулюють правові питання у цій сфері – це далеко не повний перелік тих завдань, які має вирішити українське суспільство задля окремої дитини, яка потребує спеціальної уваги і турботи [5].

Практичний досвід багатьох вітчизняних та зарубіжних педагогів, які працюють в інклюзивних групах (класах), показує, що перебування дитини з вадами психофізичного розвитку у масовому закладі дає свої результати. Перш за все, у дітей формуються такі якості, як самостійність, самоконтроль, самооцінка. Крім того, зростає інтерес до навчання, діти мають можливість на рівних правах спілкуватися зі своїми однолітками та дорослими, вчать долати невдачі, адекватно реагувати на зауваження чи помилки у

роботі, вчать розуміти їх та виправляти. Щоденне спілкування такої дитини з рештою дозволяє розширити її соціальний досвід. Проте слід зазначити, що це також позитивно впливає і на здорових дітей, оскільки сприяє розвитку толерантності, мовленнєвих та інших життєвих навичок, здатності до соціальної взаємодії.

Сьогодні існує суперечність в освітній системі – між необхідністю формування готовності майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливостями розвитку і недостатньою розробленістю організаційно-педагогічних умов і засобів професійної підготовки вчителя початкових класів. Методологічна й технологічна перепідготовка вчителя зумовлена змінами в змісті та організації діяльності шкіл, їх інноваційною спрямованістю на професійну діяльність.

Формування нової філософії ставлення до обдарованих дітей та дітей з особливими освітніми потребами знаходиться на порозі різних точок зору: педагогів, психологів, лікарів, та всього суспільства в цілому. Вдале поєднання корекційно-розвиваючої роботи з правильно дібраними медичними заходами сприяє інтеграції “особливих дітей” в середовище однолітків. З часу запровадження Всеукраїнського експерименту з інтегрованого та інклюзивного навчання “Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах” в Україні не вщухає полеміка про готовність нашого суспільства, школи, вчителів та учнів до прийняття “особливих дітей”. Виховання гуманного та

милосердного ставлення здорових дітей можливе за умови подолання ізоляції дітей з особливими потребами.

Проведені дослідження з добору оптимальних умов здійснення інклюзії в навчальних закладах України виявили умови, які гальмують процес реалізації ідеї інклюзії, а саме: “недостатня фахова підготовленість, брак досвіду у вчителів, відсутність достатніх можливостей для підвищення кваліфікації з цієї проблеми, недостатня матеріально-технічна база” [6].

Сучасні науковці наголошують на важливості післядипломної стадії освіти для оптимального, ефективного виконання вчителями своїх навчально-виховних функцій. Л. Даниленко, В. Паламарчук у дослідженні “Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень” доказово й аргументовано проводять думку про те, що “ядром навчально-виховного процесу в усіх галузях освіти, у тому числі і післядипломної” має стати “гармонійний розвиток особистості (розумових та інших здібностей, світогляду, моральних якостей), підготовка до активного суспільного життя” [7].

Модернізація системи освіти в Україні ставить перед інститутами післядипломної педагогічної освіти завдання у забезпеченні неперервного розвитку педагогів, опанування ними компетенцій, пов'язаних зі здійсненням педагогічної діяльності на гуманних, демократичних засадах, переходу на нову структуру та зміст освіти.

Методологія модернізації системи післядипломної педагогічної освіти передбачає науково-методичний супровід педагогічної діяльності сучасного вчителя, збагачення педагогічного досвіду

гуманістичними цінностями, сучасними ефективними технологіями спілкування, які і зумовлюють визнання ще однієї важливої для всіх рівнів освіти цінності – зміни педагогічного мислення та визнання цінності особистості учня.

Як свідчать теоретичні дослідження та аналіз практики діяльності вчителів, рівень їх підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти як фахівців-дослідників значно підвищиться, якщо методично забезпечити:

- розробку теоретичної моделі й програми підготовки вчителя, як фахівця-дослідника;
- відбір оптимальної сукупності форм і методів організації педагогічної діяльності, що позитивно впливає на його підготовку;
- послідовну реалізацію відібраної сукупності форм і методів;
- групову взаємодію учасників навчального процесу;
- постійне коригування засвоєних компонентів дослідницької культури [8].

Отже, процес формування професійної компетентності вчителя та формування готовності до інтегрованого та інклюзивного навчання – це складний і багатоплановий процес, який відбувається протягом всього життя особистості вчителя та розв'язується за допомогою школи, методичної служби, психологічного супроводу та інституту післядипломної педагогічної освіти.

Останніми роками все більше уваги приділяється розвивальному навчанню. Вчителі прагнуть сприяти творчій роботі вихованців, стимулювати їхню допитливість, пропонуючи застосовувати набуті знання в нестандартних умовах.

Враховуючи індивідуальні відмінності учнів у процесах мислення, сприймання, запам'ятовування, дану проблему, не можна розв'язати повністю без диференційованого навчання. Створення та відкриття в Україні середніх навчальних закладів нового типу дали нові можливості педагогам-практикам самостійно створювати необхідні умови для диференціації навчання. Але його масове втілення згідно закону "Про загальну середню освіту" потребує створення відповідних умов на державному рівні. Мається на увазі не тільки організаційно-правова складова проблеми диференціації навчання (хоч і тут зміни є необхідними), а й науково-методична розробка цієї проблеми та її реалізація в життя.

Крім того, система і структура національної післядипломної освіти потребує певної трансформації з урахуванням тих соціокультурних змін, що нині відбуваються в Україні. У структурі діяльності інститутів післядипломної освіти важливе місце має посідати комплекс навчальних і формуючих занять, спрямований на особистісний розвиток вчителів початкових класів, оскільки від постаті класовода (рівня освіченості, емоційної культури, інтелектуальних здібностей, духовних пріоритетів, аксіологічних настанов) значною мірою залежить ефективність навчально-виховного процесу.

Необхідно зазначити, що підвищення кваліфікації вчителів початкових класів має багатоскладовий характер і реалізується в таких основних формах – виконання конкретної фахової роботи на базі районних методичних (міських) кабінетів (центрів) згідно з річними робочими планами, здійснення систематичної самоосвіти, спрямованої на студіювання новітніх предметних знань і їх використання у навчальному процесі, навчання на курсах в інститутах післядипломної педагогічної освіти [9].

Для забезпечення оптимальних умов навчання і виховання дітей, що зазнають труднощів в засвоєнні програм загальноосвітньої школи, необхідна зміна якості освіти в цілому, потрібен вчитель, що позитивно приймає учнів зі всіма їхніми проблемами і складнощами, володіє такою системою навчання, яка враховує індивідуальні особливості дитини, сприяє корекції і розвитку її пізнавальних здібностей, укріплює здоров'я молодшого школяра. У зв'язку з цим гостро виникла потреба в підготовці фахівців, здатних в своїй професійній діяльності не тільки орієнтуватися на вікові закономірності нормативного дитячого розвитку, але і професійно вирішувати проблеми, які ускладнюють цей розвиток на його найбільш відповідальному етапі – в роки початкового шкільного навчання.

Література

1. *Давидюк Л. А.* Проблема диференціації процесу навчання учнів молодшого шкільного віку в сучасній початковій школі // *Наука і освіта.* – 2009. – № 10. – С. 185-187.
2. *Вожегова Т. В.* Особистісно-орієнтоване навчання у контексті розвитку проблеми індивідуалізації та диференціації навчання молодших школярів / Т. В. Вожегова // *Вісник СевНТУ. Серія педагогіка: збірник наукових праць.* – Севастополь: СевНТУ. – 2010. – Вип. 105. – С. 17-23.
3. *Молодиченко В. В.* Формування особистості майбутнього вчителя гуманістичної орієнтації [Електронний ресурс] / В. В. Молодиченко. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pfto/2011_13/files/P1311_23.pdf.
4. *Уйсімбаєва Н.* Науково-дослідна діяльність майбутнього фахівця / Наталія Уйсімбаєва // *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Збірник наукових праць.* – Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Випуск 88. – С. 243-246.
5. *Панченко Л. Ф.* Педагогічний супровід розвитку навчально-дослідницької діяльності студентів в інформаційно-освітньому середовищі університету / Л. Ф. Панченко // *Науковий вісник ДОНБАСУ. Електронне наукове видання.* – 2011. – № 3 (15). – Режим доступу: http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazines/elect_v/NN15/11plfisu.pdf
6. Соціолого-педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; за ред. В. В. Радула. – К.: ЕксОб, 2004. – 304 с.
7. *Даниленко Л. І.* Зміст післядипломної освіти в інноваційному полі перетворень / Л. І. Даниленко, В. Ф. Паламарчук // *Післядипломна освіта в Україні.* – 2008. – № 1. – С. 16-22.
8. *Нагорняк А. А.* Актуализация творческого потенциала педагога средствами андрагогики: монография / А. А. Нагорняк. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2011. – 133 с.
9. *Струкова І. І.* Новий тип керівника загальноосвітнього закладу на етапі змін / І. І. Струкова // *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.* – Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 119. – С. 122-126.

ГОНЧАРОВ ВЛАДИМИР ИВАНОВИЧ.
ЦЕННОСТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ
ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ФУНКЦИИ:
СТРАТИГЕМЫ ПОДГОТОВКИ И
ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ

Рассматривается одно из основных направлений подготовки современного учителя – формирование духовного мира ребенка, где должны доминировать добро и справедливость, гармония и красота, способность ребенка к сопереживанию и оказания помощи тем, кто в ней нуждается. Сделан вывод, что этот процесс должен быть непрерывным, системным и целенаправленным. Готовность учителя к выполнению воспитательной функции является одним из главных сегментов его подготовки в современных условиях.

Ключевые слова: современной учитель, стратигема, духовный мир ребенка.

GONCHAROV VOLODYMYR. VALUED
POTENTIAL OF EDUCATOR
FUNCTION: STRATIGEMA
PREPARATIONS AND REALIZATIONS

One of basic directions of preparation of modern teacher – forming of the spiritual world of child is examined, where good and justice, harmony and beauty, must prevail, capacity of child for сопереживание and grant of help that, who needs her. Drawn conclusion, that this process must be continuous, system and purposeful. Readiness of teacher to implementation of educator function is one of main segments of his preparation in modern terms.

Keywords: modern teacher, stratigema, spiritual world of child.